
A párbeszéd politikája – Casaroli keleti politikája*

2008-ban jelent meg Bolognában a Società Editrice il Mulino gondozásában *Giovanni Barberininek*, a Perugiai Egyetem egyház- és kánonjog professzorának szóban forgó könyve, amely forráskiadvány. A dokumentumkötet a Modenai Egyetem történész professzora, *Alberto Melloni* szerkesztésében megjelenő *Santa Sede e politica nel Novecento* sorozat 7. köteteként látott napvilágot. Könyvében Barberini az *Ostpolitik*kal, azaz a római Apostoli Szentszék és a II. világháborút követően a szovjet befolyásnak köszönhetően kommunista blokkba került közép- és kelet-európai államok viszonyával foglalkozik. Az Agostino Casaroli (†1998) szentszéki diplomata, vatikáni helyettes államtitkár, a Rendkívüli Egyházi Ügyek Szent Kongregációjának helyettes titkárának nevével fémjelzett *Ostpolitik* bemutatása került itt a középpontba, a néhai olasz klerikus hagyatékának vizsgálatát követően.

A kötet egyszerre tekinthető egyháztörténeti, valamint diplomáciatörténeti forráskiadványnak, melyben a szerző a Casaroli nevével egygyé forró s az 1960-as évekre kiterő, XXIII. János pápa (1958–1963) pontifikátusától megjelenő szentszéki diplomáciai magatartásba enged betekinteni. Az erősen antikommunista XII. Pius pápa (1939–1958) idejében meglévő kitartás és ellenállás politikáját fokozatosan váltotta fel XXIII. János és VI. Pál (1963–1978) pápasága alatt a kitartás és *párbeszéd politikája*. Ennek keretében diplomáciai küldetések során járta be az akkori keleti blokk országait Mons. Casaroli, akit később II. János Pál pápa (1978–2005) emelt a Római Szent Egyház Bíborosi Kollégiumának tagjai közé 1979-ben, s ekként szolgált a pápa mellett pályája csúcsán bíboros államtitkárként 1990 decemberéig. Az *Ostpolitik*nak Casaroli szemszögéből való folyásáról a kutató és az érdeklődő olvasó egyaránt tájékozódhatott már a néhai kardinálisnak 2001-ben magyar nyelven is megjelent emlékirataiból¹.

Az említett emlékirathoz hasonlóan Barberini könyvének előszavát (*Prefazione*; VII–IX. old.) is a szintén szentszéki diplomata múlttal rendelkező,

* Készült az MTA-PPKE „Lendület” Egyháztörténeti Kutatócsoport keretén belül.

1 Agostino Casaroli: *A türelem vértanúsága. A Szentszék és a kommunista államok (1963–1989)*. Budapest 2001.

2000-ben a Keleti Egyházak Szent Kongregációjának prefektusaként nyugállományba vonuló Achille Silvestrini (*1923) bíboros jegyzi, aki Agostino Casaroli egyik nagy tisztelőjeként is ismeretes.

Az előszót követi egy Barberini által írt bevezető (1–18. old.: *L'Appertura politico-diplomatica della Santa Sede All'Europa dell'Est*), mely az Apostoli Szentszékeknek Közép- és Kelet-Európa államai felé kialakuló politika-diplomáciai nyitányát tárja az olvasó elé, megemlítve Casarolinak a 60-as években megkezdődő *Ostpolitik*-szellemben megvalósult útjait és tárgyalásait; vázolja nagyvonalakban a két nagyhatalmi politikai tömb szembenállásának korabeli valóságát is. A bevezető rövid jelzőmagyarázattal és köszönetnyilvánítással (18. old.) zárul.

Ezt követi a könyv talán legérdekesebbnek tekinthető része. Az úgy nevezett dokumentumközlő rész. Ez is összetett azonban. Hét fejezet követi egymást, melyek a keleti blokk országainként taglalja az *Ostpolitik*ot. Az egyes fejezetek is két részből állnak, egy bevezetőből, melyet minden esetben az illető állammal összefüggésben közreadott források követnek. Ez a könyvfelosztás nagyban leegyszerűsíti a kutató dolgát a kutatás tekintetében, hiszen országonként tudja áttekinteni a közölt kútfőket s az olasz professzornak az azok elé írt bevezetőit.

Az első fejezet (*I negoziati e l'accordo con il Governo ungherese*) a Magyarországgal kapcsolatos forrásokat (27 darab) fogja össze (19–215. old.). Bevezetőjében (19–21. old.) röviden szó esik Mindszenty József (†1975) helyzetéről és az állammal való párbeszéd kezdetéről, majd az introdukción végén a szentszéki-magyar tárgyalások kronológiája tekinthető át, egészen Mindszenty hercegprímás 1971-es emigrációba vonulásáig (Hasonló időrendi áttekintések találhatóak a további csehszlovák, jugoszláv és lengyel fejezetekben is.).

A második fejezet (*I negoziati e l'accordo con il Governo cecoslovacco*) az Apostoli Szentszékek, s az azt képviselő Casarolinak a csehszlovák kormánnyal folytatott diplomáciai tevékenységét taglalja (217 – 404. o.). Különbségekkel természetesen, de Mindszentyvel némi hasonlóságot is mutatva többek között Beran (†1969) cseh prímás helyzete is kérdéseket vetett fel a felek között. A magyar fejezethez hasonlóan a bevezetőt (217–219. o.) a Csehszlovákiával összefüggő dokumentumok közlése követi (37 darab).

A délszláv államszövetséggel, Jugoszláviával foglalkozó harmadik fejezet (*Le trattative e l'accordo della Santa Sede con il Governo jugoslavo*) is ezt a felosztást követi (405–406. o. a bevezető, dokumentumokkal 405–546. o.). A katolikusok a szerbközpontú szövetségi népköztársaságban más és más

helyzetben voltak, már csak lélekszámukat tekintve is az egyes alkotó államokban, így a Katolikus Egyház mögött álló lakosság száma is különbözött; noha persze ez nem jelenthetett könnyebbséget a tagállamok többségi felekezeteinek (példának okáért, míg Horvátország lakosságának jelentős többsége római katolikus, addig Szerbiáé szinte kizárólag ortodox volt.). Jugoszláviával összefüggésben 41 dokumentumot vonultat fel az olasz tudós.

A következő fejezet a Lengyelországhoz (*Le relazioni della Santa Sede con l'episcopato e con il Governo polacco*) kapcsolódó dokumentumokat (38 darab) taglalja (548–701. old.), a fejezeti introdukciót (548–549. old.) követően. Azzal a Lengyelországgal kapcsolatosakat, amelyben a legkevesbé tudott népszerűvé válni a marxista-leninista ideológia, noha a diktatúra itt is kiépült. A Wyszyński (†1981) és Wojtyła vezette egyház azonban korlátok között, de sikerrel őrizte meg pozícióját a lengyel társadalomban.

A soron következő (*La Santa Sede fra Repubblica Federale Tedesca e Repubblica Democratica Tedesca*) fejezetben (703–760. old.) a két Németországgal való kapcsolat milyenségére találunk kútfőket (15 darab) a rövid bevezetés (703.) után. Az ezt követő hatodik fejezet (*La visita di mons. Casaroli in Bulgaria*; 761–782. old.) pedig kizárólag Casarolinak a zsvikovi elnyomás alatti egyházak és vallási csoportok Bulgáriájában tett látogatását mutatja be az olasz szerző által közölt dokumentumban, melyre 1976. november 3. és 10. között került sor.

Az utolsó, azaz hetedik fejezet a nagy keleti birodalommal, a Szovjetunióval való kapcsolatra helyezi a hangsúlyt (*I rapporti della Santa Sede con l'Unione Sovietica*; 783–866. old.). A fejezet bevezetőjében (783–784. old.) szó esik a közismert pápai közvetítésről az 1962-es kubai rakétaválságban az amerikai elnök és a szovjet első titkár között. Ennek szerencsés kimenetele is hozzájárulhatott, hogy ellentétben XII. Piuszsal, a hruscsovi Szovjetunó XXIII. János irányában diplomáciai szinten békésebb arcát mutatta, noha ideológiai antiklerikalizmusából engedni nem igen akart – igaz természetesen az is, hogy a Szovjetunióban nem a katolikusok tették ki a lakosság tetemes részét, ellenben a kommunista ideológia centruma ott volt. Barberini professzor 18 forrást ad közre a Szovjetunió viszonylatában.

Mindezen *caputokat* egy áttekintő index zárja, felsorolva országonkénti fejezetsorrendben a kötetben található dokumentumokat (*Indice dei documenti*; 869–881. old.), kezdve Magyarországgal, s zárva a szovjet impériummal.

A 470. és 471. oldalak közé beékelve tizenkét oldalon tíz darab archív fénykép is helyt kapott, melyek elsősorban Mons. Casaroli működését örö-

kítik meg. Továbbá itt három forrásszöveg fotója is látható.

A közölt források túlnyomórészt olasz nyelvűek és őrzési helyüket tekintve a Pármai Állami Levéltárban találhatóak. Pontosabban pedig az ebben a levéltárban „otthonra” lelt Agostino Casaroli Archívumban leledzenek, melyekből Giovanni Barberini professzor publikálta a kötetbe kerülteket. Ezek között egyaránt előfordulnak XII. Piusz, XXIII. János, VI. Pál és II. János Pál idejéből datált iratok. Minden bizonnyal az *Ostpolitik* mibenlétének minél alaposabb megismertetése vezérelte a szerzőt ezen dokumentumkötet összeállításában. A korabeli világban zajló események ismerete mellett igyekszik a római Apostoli Szentsek diplomáciai mozgásterének alakulását a források fényében az olvasó elé tárni. Olasz és más nemzet kutatói is haszonnal forgathatja a kötet lapjait. Az egykori keleti blokk egyház- és diplomáciatörténet iránt érdeklődő olvasói számára a történeti, kutatói szempontokon túl azért lehet érdekes a kötet, mert egy úgymond nyugati szerző vizsgálta térségünk történetét, s az ő szemüvegén keresztül láttatja s válogatta a kötetbe a dokumentumokat. Egy a demokratikus és kapitalista nyugaton felnőtt, felnövő érdeklődő számára pedig pont az ellenkező okból lehet érdekes, mivel így bővítheti a múlt rendszerben, a diktatórikus és kommunista vezetésű keleti blokkban történekekkel kapcsolatos ismereteit.

Giovanni Barberini: *La politica del dialogo. Le Carte Casaroli sull'Ostpolitik Vaticana* (A párbeszéd politikája – Casaroli keleti politikája) Società Editrice il Mulino, Bologna 2008. 882 o.

Sági György